

УДК 373.124:744(476)

В.Н. Вінаградаў

Падрыхтоўка настаўніка чарчэння ў Беларусі

На працягу доўгага часу ў Беларусі, як і ў Расіі, чарчэнне у сярэдняй школе лічылася другараднай дысцыплінай і належнай увагі яе выкладанню не надавалася. І хаця ў 1932 г. чарчэнне было ўключана ў вучэбны план як абавязковая дысцыпліна, яно амаль да канца шасцідзесятых гадоў заставалася мала значным школьным прадметам, адарваным ад практычнай дзейнасці чалавека.

Такая з'ява была абумоўлена некалькімі прычынамі – нераспрацаванасцю зместу гэтай дысцыпліны, адсутнасцю падручніка і метадычнай літаратуры для настаўніка, недавальняючай вучэбна-матэрыяльнай базай навучання і іншае [1]. Аднак, бадай, адной з галоўных прычын гэтаму з'яўлялася адсутнасць спецыяльна падрыхтаванага настаўніка чарчэння.

Як у даваенны час, так і пазней, чарчэнне ў школе даручалі весці настаўнікам другіх дысцыплін, і ў лепшым выпадку – малявання. Але такіх настаўнікаў былі адзінкі. Таму ў 1949 г. было вырашана пераўтварыць Віцебскае педагагічнае вучылішча, рыхтаваўшае настаўнікаў пачатковых класаў і піянерскіх вожатых, у Віцебскае мастацка-графічнае педвучылішча.

Яно павінна было выпускаць настаўнікаў малявання і чарчэння для сярэдняй школы.

Вопыт арганізацыі такіх вучылішч у былым Саюзе меўся: раней былі створаны і ўжо працавалі Маскоўскае, Ленінградскае і іншыя вучылішчы. Іх вучэбны план і быў пакладзены ў аснову падрыхтоўкі настаўніка малявання і чарчэння ў Віцебску.

Напэўна, Віцебск для адкрыцця такой навучальнай установы быў абраны невыпадкова. Да вайны тут існаваў адзіны ў Беларусі мастацкі тэхнікум (пазней Віцебскае народнае мастацкае вучылішча), які меў у пэўныя часы і мастацка-педагагічнае аддзяленне.

Тады, у 1949 г. распараджэннем Савета Міністраў БССР ад 11 ліпеня, мастацка-графічнае вучылішча стваралася на базе існаваўшага педвучылішча: у тым жа будынку, з тым жа дырэктарам (А.Н. Салоха), з тым жа складам выкладчыкаў агульна-адукацыйных дысцыплін і гэтак далей.

У 1953 годзе вучылішча зрабіла першы выпуск – яго скончыла 79 выпускнікоў, сярод якіх і аўтар гэтых радкоў.

Але ж, нягледзечы на некалькі далейшых выпускаў з вучылішча, праблема забеспячэння школ настаўнікамі чарчэння заставалася даволі вострай. Тым больш, што многія новыя настаўнікі пакідалі школу, не маючы неабходнай вучэбнай нагрукі на стаўку, нават у дзвюх школах. Яны знаходзілі сабе "прытулак" у прамысловасці, канструктарскіх бюро і іншых месцах. На гэты конт у педагагічным друку тады з'явіўся шэраг публікацый. Так, у артыкуле "Дзе ж спецыялісты чарчэння?" настаўнік Валожынскай СШ Мінскай вобласці Я.А. Васіленка і настаўніца Івянецкай СШ Р.Я. Сокалава пісалі: "Чарчэнне і маляванне ў сярэдняй школе павінны весці выкладчыкі са спецыяльнай адукацыяй. Гэтае пытанне неаднаразова падымалася ў друку. З году ў год аб ім гавораць на жнівеньскіх нарадах настаўнікаў, на абласных канферэнцыях і семінарах. Але дзе ж спецыялісты? Чаму іх няма ў школах?" [2].

Улічваючы гэтыя і іншыя абставіны, Міністэрства асветы рэспублікі вымушана было ўвесці ў шэрагу педагагічных інстытутаў новую спецыяльнасць "матэматыка і чарчэнне". Мелася на ўвазе, што цяпер праблема замацавання настаўнікаў чарчэння ў школе, забеспячэнне іх вучэбнай нагрукі у некаторай ступені вырашаецца.

Аднак у той жа час педагагічныя вуні ў падрыхтоўцы настаўніка чарчэння сутыкнуліся з сур'ёзнымі цяжкасцямі: адсутнічала вучэбная літаратура, неабходнае абсталяванне, а галоўнае – асобы са спецыяльнай адукацыяй, якія маглі б выкладаць чарчэнне на фізіка-матэматычных факультэтах.

Часткова гэта праблема вырашалася за кошт выпускнікоў мастацка-графічнага вучылішча, якіх запрашалі на выкладчыцкую работу ў педінстытуты. Але ж яны мелі толькі сярэдняю адукацыю і працаваць са студэнтамі ў вышэйшай навучальнай установе ім было нялёгка. Да таго ж студэнты спецыяльнасці "матэматыка" мелі вельмі слабыя графічныя навыкі, не ведалі машыназнаўства, не вывучалі выяўленчую граматы і таму падобнае.

Некаторыя з гэтых праблем былі выкладзены тады намі ў друку, у тым ліку ў артыкулах: "Чарчэнню – надзейную ўвагу" [3], "Выкладанне чарчэння ў школах" і іншых. У газетах з'явіліся заметкі і матэрыялы другіх аўтараў.

І трэба аддаць належнае тагачаснаму Міністэрству асветы – яно не засталася ў баку ад вырашэння гэтых праблем. Вось некаторыя вытрымкі з рэагавання яго на выступленне газеты. "...Пытанні выкладання чарчэння абмяркоўваліся на вытворчай нарадзе ў аддзеле педвну педвучылішчаў. З увядзеннем пяцігадовага тэрміну навучання ў педагагічных інстытутах будзе палепшана падрыхтоўка выкладчыкаў чарчэння. З 1958 г. уведзена курсавая работа па чарчэнню. Вучэбнымі планами фізіка-матэматычных факультэтаў

зараз адводзіцца на чарчэнне амаль на 100 гадзін больш, чым было пры чатырохгадовым тэрміне навучання... Пытанне аб стане выкладання гэтага прадмета падрыхтавана да абмяркання на калегіі.

Для павышэння ўвагі вучняў школ да чарчэння з 1958 года адзнака па чарчэнню будзе ўносіцца ў атэстат сталасці".

У той жа час узніклі і новыя патрабаванні да выпускнікоў мастацка-графічнага педвучылішча. Таму пакідаць яго ў тым стане было нельга, аб чым тады адкрыта выступіў у "Настаўніцкай газеце" яго дырэктар [4]. Вось што ён пісаў:

"На старонках "Настаўніцкай газеты" неаднаразова ўзнімалася пытанне аб пастаноўцы выкладання чарчэння ў сярэдніх школах. Меры, якія прапаноўваюць у сваіх артыкулах таварышы Козел і Вінаградаў, зусім абгрунтаваныя. Выкладчыкі чарчэння і малявання ў сярэдніх школах павінны быць кваліфікаванымі, добра ведаць тэорыю і практыку гэтых дысцыплін".

Далей А.Н. Салоха расказвае аб тым станоўчым, што зроблена ў вучылішчы. "І ўсё ж у рабоце педвучылішча, – працягвае аўтар, – ёсць многа цяжкасцей, недахопаў": "стракаты" склад вучняў па ўзросту і па адукацыі, невялікі конкурс, цяжкасці вучняў у авалоданні агульнаадукацыйнымі дысцыплінамі, недастатковасць актыўнай практыкі, адсутнасць сувязі з вытворчасцю, вузкі профіль вучылішча і гэтак далей і таму падобнае.

"Наш педкалектыў лічыць неабходным Віцебскае мастацка-графічнае педвучылішча рэарганізаваць у факультэт пры Віцебскім педінстытуце і набор вучняў праводзіць на базе 10-гадовай адукацыі. Пакідаць вучылішча ў такім становішчы няма ніякага сэнсу", – заключае А.Н. Салоха.

У 1958 г. у вучылішчы быў ажыццёўлены прыём абітурыентаў на базе дзесяцігодкі, а ў 1959г. загадам міністра адукацыі БССР быў адкрыты мастацка-графічны факультэт у педінстытуце. Скончыўшыя першы курс вучылішча, гэтым жа загадам, былі залічаны на другі курс факультэта. Разам з новым прыёмам (25 чалавек) факультэт пачаў існаваць адразу ў складзе двух курсаў.

Для падрыхтоўкі настаўнікаў малявання і чарчэння на факультэце была створана кафедра малюнка і графікі (заг. Дзежыц В.К.), з якой у 1961 г. былі выдзелены ў самастойную кафедру начартальнай геаметрыі і чарчэння выкладчыкі графічных дысцыплін.

Работа кафедры пачыналася ва ўмовах недастатковага вопыту арганізацыі падобнай кафедры ў структуры педагагічных вун. У былым СССР тады існавала толькі адна аналагічная кафедра – у Маскоўскім гарадскім педагагічным інстытуце імя Пацёмкіна, на якой мы змаглі запазычыць толькі "эскізы" рабочых праграм па графічным дысцыплінам. Да таго ж, у сувязі з пераходам факультэта на новы навучальны план з 5-гадовым тэрмінам навучання і дадатковай спецыяльнасцю "праца" на кафедру была ўскладзена работа па выкладанню студентам тэхнічных дысцыплін (юнакі) і абслугоўваючай працы (дзяўчаты). У штат кафедры на пастаянную работу былі запрошаны галоўны інжынер мебельнай фабрыкі "Зара" Л.М. Цыбульскі (у будучым – кандыдат тэхнічных навук, дацэнт) і галоўны інжынер швейнай фабрыкі "Знамя індустрыялізацыі" М.Л. Галуноў.

За кароткі тэрмін кафедрай былі распрацаваны праграмы курса "начартальная геаметрыя", "чарчэнне", "методыка выкладання чарчэння ў школе". Некаторыя з іх былі пазней зацверджаны Міністэрствам асветы СССР у якасці саюзных. Былі распрацаваны таксама тэматыка дыпломных работ, абавязковыя практыкум па начартальнай геаметрыі, метадычныя ўказанні і кантрольныя работы па графічным дысцыплінам для студэнтаў-завочнікаў, праграма спецпрактыкума, выдадзены канспект лекцый па асобным тэмам начартальнай геаметрыі і іншае. Усё гэта дало магчымасць мэтанакіравана

арганізаваць як тэарытычную, так і прафесійную падрыхтоўку будучага настаўніка чарчэння.

З мэтай аптымізацыі метадычнай падрыхтоўкі выкладчыка чарчэння для работы на кафедры былі запрошаны вопытныя настаўнікі школ і ПТВ – Я.А. Васіленка, А.Ц. Жукава, А.Л. Цярэшчанка і іншыя. У хуткім часе яны абаранілі кандыдацкія (Я.А. Васіленка потым і доктарскую) дысертацыі, сталі ў далейшым аўтарамі вядомых публікацый, меўшых значны ўплыў на фарміраванне педагагічнага майстэрства настаўніка графікі.

З 1965 г. кафедра становіцца эксперыментальнай базай па падрыхтоўцы новай школьнай праграмы па чарчэнню, а пазней і распрацоўкі першага ў СССР падручніка "Чарчэнне" для 7-9 класаў (выйшаў у Маскве ў 1969 г.). У 1973 г. Міністэрства асветы СССР правяло на базе кафедры Першую усесаюзную нараду-семінара па пытаннях выкладання чарчэння ў школе. Гэта мерапрыемства дало магчымасць значна пашырыць сувязь кафедры з органамі адукацыі, станоўча паўплываць на метадычную падрыхтоўку студэнтаў, як будучых настаўнікаў чарчэння.

У 70-е гады кафедра працуе над праблемамі актывізацыі графічнай дзейнасці студэнтаў: выпускаецца падручнік "Начартальная геаметрыя", дапаможнік "Чарчэнне", два выданні "Практыкумаў па чарчэнню" і іншыя. Улічваючы значны вопыт гэтай работы Міністэрства асветы СССР у 1976 г. праводзіць на базе Віцебскага педагагічнага інстытута выязное пасяджэнне свайго Навукова-метадычнага савета, а потым арганізуе тут павышэнне кваліфікацыі загадчыкаў кафедр начартальнай геаметрыі і чарчэння педву краіны. Усё гэта вынікова адбілася на навукова-даследчай рабоце выкладчыкаў, павышэнні якасці авалодання студэнтамі графічнымі дысцыплінамі, укараненні ў вучэбны працэс актыўных форм навучання. Тэма навуковай работы кафедры была ўключана ў план тагачаснай Акадэміі педагагічных навук СССР.

На базе кафедры пазней былі праведзены нарады загадчыкаў кафедр інжынернай графікі вну Беларусі, рэспубліканскія конкурсы настаўнікаў чарчэння, семінары метадыстаў і іншыя.

У сувязі з адкрыццём у Віцебску мастацка-графічнага факультэта, дзе была сканцэнтравана падрыхтоўка настаўніка чарчэння, праз некаторы час адпала неабходнасць у прыёме студэнтаў у педагагічныя інстытуты па спецыяльнасці "матэматыка і чарчэнне". Аднак пасля адкрыцця ў Беларускім політэхнічным інстытуце (цяпер БПА) спецыяльнасці "прафесіянальнае навучанне", яго выпускнікі сталі таксама выкладаць і чарчэнне. Аналагічная спецыяльнасць маецца і ў Мазырскім педінстытуце.

З сярэдняй спецыяльнай адукацыяй настаўнікаў чарчэння рыхтуе Аршанскі педагагічны каледж на аддзяленні працоўнага навучання, Мінскае мастацкае вучылішча, Магілёўскі педагагічны каледж і іншыя.

Зараз падрыхтоўку настаўнікаў чарчэння (у будучым тэхнічнай графікі) ажыццяўляе спрактыкаваны навукова-педагагічны калектыў, усе выкладчыкі якога маюць вучоныя ступені – у тым ліку тры прафесары, два з якіх – дактары навук. Маецца аспірантура (зараз навучаецца 6 чалавек), магістратура, працуючы ва універсітэце Савет па абароне дысертацый мае права прыёму да разгляду даследаванняў і па методыцы выкладання чарчэння.

У цяперашні час кафедра вядзе распрацоўку школьнай методыкі выкладання чарчэння (тэхнічнай графікі) у сувязі з рэформай школы ў Беларусі. Адначасова выконваюцца работы па заданню Міністэрства агульнай сярэдняй і прафесійнай адукацыі Расійскай федэрацыі (праграма, падручнік, слоўнік-даведнік і іншыя).

Сёння кафедра начартальнай геаметрыі і тэхнічнай графікі ўніверсітэта мае добрыя ўмовы для якаснай падрыхтоўкі сучаснага настаўніка чарчэння.

ЛІТАРАТУРА

1. **Виноградов В.Н.** Педагогические основы графической подготовки учащихся школ и студентов педвузов. Минск, 1994. -44 с.
2. **Васіленка Е., Сакалова Р.** Дзе ж спецыялісты чарчэння? "Настаўніцкая газета", 25.02.1958 г.
3. **Вінаградаў В.Н.** Чарчэнню – належная ўвага. "Настаўніцкая газета", 17.01.1958 г.
4. **Салоха А.Н.** Гэтае пытанне неабходна вырашыць. "Настаўніцкая газета". 8.04.1958 г.

S U M M A R Y

The paper is devoted to the problems of training teachers of technical drawing at Vitebsk secondary technical school of arts and higher pedagogical schools of Belarus. The work of the Department of descriptive geometry and technical graphics of Vitebsk State University is also dealt with in the paper.